

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-515-0-14>

CHRONICLE OF THE ARCHITECTURAL FACE OF OLD MYKOLAIEV IN THE PAINTINGS OF OLEKSANDR POKOSENKO

ЛІТОПИС АРХІТЕКТУРНОГО ОБЛИЧЧЯ СТАРОГО МИКОЛАЄВА НА ПОЛОТНАХ ОЛЕКСАНДРА ПОКОСЕНКА

Makushina H. I.

*Candidate of Historical Sciences,
Head of the Department of Scientific
and Educational Work
Mykolaiv Regional Art Museum
named after V. V. Vereshchagin
Mykolaiv, Ukraine*

Макушина Г. І.

*кандидат історичних наук,
завідувач відділу науково-освітньої
роботи
Миколаївський обласний художній
музей імені В. В. Верещагіна
м. Миколаїв, Україна*

Кожне місто має свої знакові будинки та споруди, за якими його можуть впізнати в буд-якій точці Земної кулі. Не є виключенням Миколаїв. Його будинки кінця XVIII – початку XX ст. завжди привертали увагу не тільки містян, а й гостей міста. Центральна історична частина Миколаєва, де ще можна знайти будівлі і споруди минулих століть, представлена розмаїттям архітектурних стилів. Час безжалісно ставиться до всього матеріального, в тому числі і до архітектури. Події Української національної революції 1917–1922 рр. та Другої світової війни внесли свої негативні корективи у архітектурне обличчя Миколаєва. Руйнування старого міста у другій половині XX ст. відбулось у 1970-ті рр. із появою нового генплану. Більшість старих будинків, що перебували у поганому стані, знесена.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України питання зникнення архітектури старого міста постає все більш актуальним. За майже три роки пошкоджені історичні будинки та споруди: Миколаївська гімназія, заводоуправління Миколаївського суднобудівного заводу, Старофлотські казарми та багато інших.

Актуальним стає питання відновлення архітектури старого Миколаєва у пам'яті сучасних городян. Такий процес може відбуватися завдяки оприлюдненню старовинних листівок, архітектурних креслень, живописних полотен, графічних аркушів. Вони можуть розповсюджуватись як у паперових варіантах, так і на електронних носіях.

Літописцем архітектурного обличчя міста минулого на живописних полотнах став миколаївський художник Олександр Данилович Покосенко. У 2024 р. йому виповнилося 100 років. Серія «Старий

Миколаїв» – найбільший внесок митця в розвиток сучасного живопису. Вона нараховує більше 150 картин і започаткована у середині 70-х рр. ХХ ст. Поштовхом до активних дій художника постав прийнятий у 1974 р. новий Генеральний план реконструкції Миколаєва, який передбачав знесення старих будинків та будівництво нових багатоповерхівок. На свою чергу чекали знищення старі унікальні будівлі, настав час їх загибелі. На полотнах перед глядачем постають вулиці Миколаєва різних епох – від ХІХ ст. до 40-х, 60-х років ХХ ст. [3].

Олександр Данилович збирав інформацію щодо розташування будівель і споруд в старому місті. На допомогу прийшли старі листівки і світлини, архівними документи. Проте як творча людина, художник використовував пленерні начерки.

Митець створював на картинах атмосферу минулого, використовуючи деталі інфраструктури старого Миколаєва. Тому полотна прикрашають бруківка, ліхтарні стовпи, тумби з оголошеннями, естетичні ковані ганки та сходи, рейки та конка на них. Люди вдягнені у відповідний моді того часу одяг [2].

Велику увагу Олександр Данилович приділив Соборній площі, в результаті чого з'явилось близько десяти полотен. Він досконало вивчав архітектуру її будівель, планування, історію будівництва. На кожній картині площа зображена в своєму, унікальному ракурсі. Так оживають стара експедиція, флотські установи, Міська дума, гауптвахта та інші будівлі. Особливо тут слід виділити полотна «Соборна площа» (1996 р.) та «Соборна площа. Пам'ятник адміралу О. Грейгу» (1998 р.).

В колекції Миколаївського обласного художнього музею ім. В. Верещагіна є дві роботи з видами Соборної площі. «Соборна площа» (1996 р.), «Старий Миколаїв. Адміралтейський собор» (1988 р.) «Старий Миколаїв. Гауптвахта».

О. Покосенко приділив увагу будівлям центральної частини міста та окремим кварталам Соборної вулиці. Він зобразив своє бачення їх у роботах «Соборна ріг Потьомкінської. Каплиця Олександра ІІ» (1997 р.), «Соборна на перехресті з Таврійською» (1998 р.) та ін. Полотно «Театр Шеффера», створене 1997 р., зображає будівлю театру на вул. Адміральській, побудовану за проєктом Т. Брусницького та відкритого у 1881 р. Художник зобразив саме щойно побудовану будівлю театру.

На полотнах Олександра Даниловича глядач може побачити відомі світські будинки Миколаєва. У 1994 р. створена картина «Дім Аркаса». Будівля тривалий час вважалася найкрасивішою садибою Миколаєва, а її прикрашали такі рідні для миколаївців скульптури левів.

У променях полуденного сонця зобразив художник Літне морське зібрання, розташоване на розі вулиць Глазенапівської та Адміральської. Легка двоповерхова будівля під широким дахом дає можливість перехожим сховатися під тінню, що падає від стіни.

Не втримався Олександр Данилович від зображення перлини миколаївської архітектури – прибуткового будинку купця Павла Литвиненка, який торгував мануфактурою та був гласним Миколаївської міської думи. Художник виписав декоративні ковані елементи, звернув увагу на атлантів. Також відобразив атмосферу вулиці кінця XIX – початку XX ст. Мостова вимощена бруківкою, по якій рухається екіпаж із кучером. Тротуаром проходять люди, вдягнені у костюми тих часів.

Своєрідно підійшов О. Покосенко до ідеї написання миколаївського яхт-клубу. На полотні зустрілися будівлі зовсім різних стилів: яхт-клубу (проект міського інженера та архітектора Л. Роде у 1904 р.) та палац князя Г. Потьомкіна, зведений у псевдомавританському стилі (за кресленнями К. Акройда у 1842 р.). Кидається у вічі піщане узбережжя біля кромки води та безліч маленьких човників на воді.

Одна з картин передає красу та елегантність Аркасівського скверу та головного фасаду Маріїнської гімназії, побудованої архітектором Є. Штукенбергом у 1892 р. Завдяки творчим експериментам останнього, місто отримало будівлю із вдалим поєднанням модерну та ренесансу. Щоб показати красу Маріїнської гімназії, художник розмістив на полотні ще молоді, невеликі дерева. На передньому плані бачимо фонтан із жіночою скульптурою.

Однією з перлин міської архітектури кінця XIX ст. був прибутковий будинок купця М. Корсунського, більше відомий серед попереднього покоління містян як будинок Шардта, тому що в різні часи належав обом особам. Будинок прикрасив ріг вулиць Херсонської та Малої Морської у 1896–1897 рр. Художник підкреслив його красу, розмістивши на полотні серед землі, калюж та невеличких тимчасових будівель. Зліва від будинку бачимо головний корпус заводу братів Донських.

Знаковою є робота «Водонапірна вежа на вулиці Кур'єрській», яка під нестандартним ракурсом показує красу, велич та витонченість водонапірної вежі, запроєктованої інженером В. Шуховим.

Особливу увагу О. Покосенко приділив сакральній архітектурі старого Миколаєва. На деяких картинах зображено головний храм міста у XIX ст. – Адміралтейський собор («Адміралтейський собор» (1998 р.), «Соборна площа»). Художник на полотні «Адміралтейський собор» головну увагу приділяє зображенню храму, для чого робить його домінуючим в композиції робіт.

Нестандартний ракурс митець знайшов у роботі «Інгульський узвіз» (1997 р.). Тут головну роль відіграє стіна миколаївського суднобудівного заводу (у минулому – Миколаївського адміралтейства), а Адміралтейський собор підіймається над нею, ніби здіймаючись у небо [2, с. 12].

О. Покосенко звернув увагу у своїй творчості на деякі знакові православні храми міста. У зимове біле вбрання одягнув художник Старокупецький собор на Різдвяній вулиці. Робота «Старокупецький собор. Вулиця Різдвяна» з'явилась у 1989 р. Олександр Данилович вдало зобразив білий сніг на дорозі та білі хмари на блакитному небі, на фоні якого височать дзвіниця та купол. Інший ракурс собору художник показав у роботі «Вулиця Потьомкінська, ріг вулиці Різдвяної».

На декількох полотнах зображено костел святого Йосипа, побудований у 1896 р. за проектом одеського архітектора В. Домбровського, а фінансували будівництво родини Аляуді, Масс, Мауер. Наприклад, картина «Три віки», сплелися будинок Юлії Грейг, який насправді їй не належав, а землею володіла родина Рафаловичів, костел святого Йосипа та інфраструктура та люди середини ХХ ст.

Таким чином, сучасні художники, звертаючись до образів минулих століть, під впливом натхнення увічнюють на полотнах старі та затишні куточки рідного міста. Саме так передається наступним поколінням пам'ять про пам'ятки архітектури минулих часів.

Література:

1. Покосенко О. Д. Два віки одного життя. Ювілейна виставка. Живопис. Графіка. Плакат. Миколаїв : Миколаївський обласний художній музей ім. В. В. Верещагіна, 2004. 26 с.
2. Христова Н. М. У затишному місті живописця Олександра Покосенка URL: <https://vn.mk.ua/u-zatyshnomu-misti-zhyvopystsya-oleksandra-pokosenka/>
3. Художник Олександр Покосенко. Вітаємо з 99-м днем народження. URL: <https://vn.mk.ua/u-zatyshnomu-misti-zhyvopystsya-oleksandra-pokosenka/>